

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-ND 4.0 International) license • <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0>

ALEKSANDRA BOROWICZ¹

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska

ORCID 0000-0003-0587-0665

Zgłoszono: 31.05.2023; recenzowano: 20.06.2023; zaakceptowano do druku: 23.06.2023

FONOGESTY – METODA WSPOMAGAJĄCA WZROKOWĄ PERCEPCJĘ WYPOWIEDZI PRZEZ OSOBY Z USZKODZENIAMI SŁUCHU W KONTEKŚCIE PROJEKTU *CUED SPEECH EUROPA*

POLISH CUED SPEECH – A METHOD SUPPORTING THE VISUAL PERCEPTION OF EXPRESSIONS BY PEOPLE WITH HEARING IMPAIRMENTS IN THE CONTEXT OF THE *CUED SPEECH EUROPA* PROJECT

Abstract: The article discusses the issues of supporting visual perception of people with hearing impairments and the use of the Polish Cued Speech Method for this purpose. The benefits of using this communication method were discussed. The next part presents the effects of the international Cued Speech Europa project, including the description of individual parts (publications, courses, refresher exercises). The next part of the article is devoted to presenting the results of research that was conducted among participants of online Polish Cued Speech Method courses. In the summary, the reader learns about the progress of the Cued Speech Method around the world.

Keywords: Cued Speech, Polish Cued Speech Method (Fonogesty), language, people with hearing impairments, visual speech perception

Streszczenie: W artykule poruszone zostały kwestie wspomaganie percepcji wzrokowej osób z uszkodzeniami słuchu i wykorzystania w tym celu metody fonogestów. Omówione zostały korzyści ze stosowania tej metody komunikacyjnej. W kolejnej części zaprezentowano efekty międzynarodowego projektu *Cued Speech Europa* z uwzględnieniem opisu poszczególnych części (publikacji, kursów, ćwiczeń utrwalających). Kolejna część artykułu poświęcona została

---

¹ **Aleksandra Borowicz** – Adiunkt w Katedrze Pedagogiki Specjalnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II oraz pracownik Centrum Edukacji Niesłyszących i Słabosłyszących KUL. Członek zarządu Polskiego Stowarzyszenia Metody Fonogestów. Doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, logopeda, surdopedagog. Adres e-mail: ola.borowicz@gmail.com

zaprezentowaniu wyników badań, które zostały przeprowadzone wśród uczestników internetowych kursów Metody Fonogestów. W podsumowaniu Czytelnik dowiadyuje się, jak wygląda progres metody Cued Speech na świecie.

Słowa kluczowe: Cued Speech, Metoda Fonogestów, język, osoby z uszkodzeniami słuchu, wzrokowa percepcja mowy

Wstęp

Zagadnienie wspomagania rozwoju językowego osób z uszkodzeniami słuchu jest w ostatnim czasie niezwykle aktualne, między innymi za sprawą dyskusji nad wychowaniem dwujęzycznym osób niesłyszących. Część środowisk skupia się głównie na niedostatkach w kształceniu nauczycieli w zakresie języka migowego. Nieco mniej uwagi poświęca się w tych dyskusjach istotności rozwoju umiejętności komunikacyjnych dziecka w języku narodowym. Spore kontrowersje budzi także pojęcie „języka ojczystego”, szczególnie w kontekście wychowania dzieci, których rodzice są osobami słyszącymi. Niezwykle istotne okazuje się przyjęcie w strategii wychowania dwujęzycznego kluczowego założenia, że „niezbymalnym prawem osób z uszkodzeniami słuchu jest prawo dostępu do języka używanego powszechnie we wspólnocie, w której urodzili się i w której żyją. Takim językiem jest foniczny język narodowy. Wspólnota ma obowiązek udostępnić im ten język i udzielić wsparcia w jego przyswajaniu” (Krakowiak 2023, 35).

Od lat w środowisku surdopedagogów i surdologopedów toczą się dyskusje dotyczące wykorzystania w rehabilitacji dzieci z uszkodzeniami słuchu metod wspomagających i alternatywnych. W dobie aktualnych przemian medycznych (m.in. w zakresie wczesnej diagnostyki słuchu), technicznych i technologicznych (wspieranie aparatami i implantami) oraz psychopedagogicznych i logopedycznych związanych z wczesną opieką i wychowaniem językowym, sytuacja dzieci z roku na rok ulega korzystnym przemianom. Otwierają się nowe możliwości i sprzyjające warunki do naturalnego procesu przyswajania języka. Jednak jak słusznie zauważa K. Krakowiak zmiany te nie sprawiają, że dziecko staje się słyszące (Krakowiak 2021, s. 689). Nie wszystkie dzieci, które zostały szybko zdiagnozowane, protezowane i wczesnie rozpoczęły rehabilitację, osiągają umiejętność posługiwania się mową dźwiękową. Część z nich będzie potrzebowała wsparcia w przewyciężaniu dysfonemii i afonemii, czyli wsparcia w dotarciu do struktury fonemowej wyrazów języka dźwiękowego.

Niezwykle szybki, mogący napawać optymizmem, postęp, który obserwujemy w ciągu ostatnich lat w zakresie implantowania sprawia, że coraz więcej dzieci ma szansę dotrzeć do świata dźwięków i z powodzeniem uczyć się języka narodowego. Mając natomiast na uwadze to, że w pierwszych miesiącach po implantacji dziecko nie rozpoznaje i nie rozróżnia wszystkich dźwięków mowy, zasadne okazuje się zastosowanie metody wspomagającej percepcję np. poprzez

wspomaganie audiowizualnego odbioru ciągu mowy. Taką metodą są fonogesty (Cued Speech), które mogą służyć w rozwoju precyzyjnych reprezentacji fonologicznych (Descourtieux i in. 1999).

Fonogesty jako metoda wspomagająca percepcję wypowiedzi słownych

Fonogesty są metodą wspomagającą komunikację z osobami niesłyszącymi i słabosłyszącymi poprzez uzupełnianie strumienia mowy za pomocą dyskretnych ruchów jednej ręki, w sposób pozwalający na precyzyjne i jednoznaczne odróżnianie od siebie podobnych ruchów artykulacyjnych narządów mowy. Stanowią narzędzie wizualizacji mowy, ułatwiające odczytywanie z ust osoby mówiącej trudnych do zidentyfikowania elementów oralnej realizacji fonemów.

Układy narządów artykulacyjnych podczas wymawiania poszczególnych głosek nie różnią się od siebie wystarczająco wyraźnie, aby możliwe było ich identyfikowanie w szybko płynącym strumieniu mowy. Stąd wynikają trudności w różnicowaniu poszczególnych słów języka mówionego przez osoby niesłyszące. Aby rozumieć mowę konieczne jest precyzyjne odróżnianie elementarnych, tworzących ją jednostek w ciągu fonicznym (głosek i slab), oraz poprawna ich interpretacja, umożliwiająca odkodowanie znaczeń leksykalnych (Krakowiak 2015, s. 284). Spostrzeżenie to było punktem wyjścia do poszukiwania skutecznego sposobu wsparcia identyfikacji fonetycznych elementów strumienia mowy za pomocą gestów towarzyszących.

Największą popularność i uznanie w świecie zdobył system Cued Speech opracowany w latach 60-tych XX wieku przez Richarda Orina Cornetta, profesora Uniwersytetu Gallaudeta w Waszyngtonie. Stworzył on własny system gestów ułatwiający osobom niesłyszącym odczytywanie z ust wypowiedzi w języku angielskim. W ciągu 56 lat istnienia metody dokonano jego adaptacji do ponad 60 języków i dialektów narodowych.

Jedną z głównych zalet Metody Cued Speech jest jej prostota. Główna zasada Cued Speech brzmi: *podobnemu na ustach towarzyszy inne na dłoni*. „Specjalne, wyraźnie różniące się od siebie układy palców towarzyszą spółgłoskom, których artykulacja widziana na zewnątrz jest identyczna lub bardzo podobna (...). Dzięki temu osoba niesłysząca może mieć zupełną jasność, która spółgłoska jest w danym momencie wymawiana” (Krakowiak, Sękowska 1996, s. 15).

Polska adaptacja metody Cued Speech o nazwie „Metoda Fonogestów” oparta jest na koncepcji Cued Speech, jednak różni się od wzorca amerykańskiego. Została opracowana w roku 1984 przez prof. Kazimierę Krakowiak i uwzględnia specyficzne cechy głosek języka polskiego i opiera się na fonetyce, fonologii i prozodii języka polskiego (Krakowiak 2015, s. 290). Istota fonogestów polega na synchronicznym i nierozdzielnie połączonym towarzyszeniu gestów z ruchami artykulacyjnymi. Fonogesty sprawiają, że osoba śledząca wzrokiem ruchy ust ma

możliwość odróżniać i dzięki temu rozpoznawać wymawiane w danym momencie dźwięki mowy dzięki jednoczesnej obserwacji ruchów ręki (Krakowiak, Sękowska 1996, s. 10).

Co ważne, fonogesty nie zastępują mówienia. Są czasem mylone z alfabetem palcowym i językiem migowym, jednak zaznaczyć należy, że nie są w niczym do nich podobne. Ich zadanie nie polega na przekazywaniu treści wypowiedzi ani na wyjaśnianiu znaczeń poszczególnych słów. Ruchy dłoni same w sobie nic nie znaczą. Są ważnym uzupełnieniem strumienia mowy, czyli pomagają osobie z uszkodzonym słuchem zobaczyć i rozpoznać wszystkie istotne elementy. Stanowią specjalne dopełnienie tego, co jest widoczne na ustach rozmówcy w czasie mówienia. Ich podstawową funkcją jest pokazywanie mowy, czyli wsparcie w dostrzeganiu i rozumieniu wypowiedzianych słów. Dzięki nim możliwe jest precyzyjne odróżnianie, szczególnie tych wyrazów, które zarówno wizualnie, jak i słuchowo są do siebie podobne i są problematyczne dla osoby z ubytkiem słuchu (Krakowiak, Sękowska 1996, s. 10).

Metoda fonogestów w dobie najnowszych metod protezowania osób z uszkodzeniami słuchu

W czasach powszechnego dostępu do nowoczesnych metod protetyki słuchu, takich jak cyfrowe aparaty słuchowe i implanty ślimakowe zasadnym staje się pytanie o aktualność i przydatność metod wspomagających komunikację osób niesłyszących. Stosowanie metod wspomagających rozumienie mowy staje się w takiej sytuacji nieoczywiste, ponieważ jednym z oczekiwań rodziców jest maksymalne usprawnienie dziecka z niepełnosprawnością i umożliwienie mu rozwoju i edukacji razem ze słyszącymi rówieśnikami. Błędny jest jednak wyobrażenie, że wraz z momentem wszczepienia implantu czy założeniu nowoczesnego aparatu znikają wszelkie problemy osoby niesłyszącej i że zaczyna ona funkcjonować jakby słyszała od zawsze. Zarówno rozważania teoretyczne, jak i wywiady z rodzicami oraz dorosłymi niesłyszącymi sugerują, że wspomaganie percepcji języka poprzez zastosowanie metody Cued Speech, może przynieść korzyści w rozwoju języka, rozwoju społecznym i emocjonalnym dziecka (Crain, LaSasso, 2010).

Wszczepienie implantu rozpoczyna długi proces rehabilitacji w czasie którego zaangażowani terapeuci (z zakresu logopedii, surdologopedii i pedagogiki) oraz rodzice podejmują wysiłki nauczania i usprawnienia mowy dziecka. Jest to obszar w którym fonogesty jako metoda towarzysząca mówieniu i wspomagająca przyswajanie mowy może przynieść znaczące korzyści.

Istnieją liczne badania pokazujące, że niesłyszące dzieci korzystające z implantów ślimakowych lepiej radzą sobie w treningach i testach rozpoznawania mowy, gdy udostępniono im zarówno informacje słuchowe, jak i wizualne (czytanie z ruchu ust) w porównaniu z warunkami, w których dostępne były tylko informacje

słuchowe (Bouton, Bertoncini, Serniclaes, Cole 2011; Lachs, Pisoni, Kirk, 2001; Leybaert, Colin, 2007).

Badania prowadzone w wielu ośrodkach naukowych na świecie potwierdzają skuteczność metody zarówno podczas rehabilitacji po implantowaniu, jak też jako element procesu przygotowującego do protezowania słuchu za pomocą implantów, wspomagając przygotowanie struktur mózgowych do rozpoznawania i interpretacji wzorców fonologicznych (Leybaert, Colin 2007; Worsfold 2009). Fonogesty i zabieg implantacji często opisywane są jako „idealni partnerzy”, ponieważ umożliwiają dostęp do języka mówionego „dźwięk po dźwięku” dzięki zastosowaniu wizualnego sposobu przekazu języka. Badania francuskie pokazują, że dzieci, które mają pełny i systematyczny dostęp do fonogestów przed zaimplantowaniem radzą sobie znacznie lepiej w wielu testach, niż dzieci edukowane za pomocą francuskiego języka migowego czy też oralnie. Badania pokazały, że w okresie trzech i pięciu lat od implantacji dzieci posługujące się fonogestami radziły sobie znacząco lepiej w zakresie percepcji słów oraz zrozumienia ich mowy przez otoczenie (mierzonej skalą Nottingham) (Worsfold 2009, str. 244).

Osoby słyszące, które uczą się sztuki fonogestowania korzystają ze znajomości dźwięków języka ojczystego. Dzieci z uszkodzonym słuchem, które posługują się fonogestami dokonują rzeczy odwrotnej: dzięki fonogestom budują wewnętrzny model języka ojczystego oparty na dźwiękach mowy – nawet wówczas, gdy tych dźwięków nie słyszą. Gdy zaczynają korzystać z implantu ślimakowego, który pozwala słyszeć dźwięki mowy, te nowe doświadczenia łączone są z modelem języka, który dzieci już zinternalizowały. „To właśnie ten wzrokowy dostęp do języka dźwiękowego pozwala głuchemu dziecku nabywać i zrozumieć język mówiony w okresie przed otrzymaniem implantu oraz w unikalny sposób pomaga w nabywaniu języka mówionego w okresie po operacji wszczepienia” (Worsfold 2009, str. 247).

Jak zauważa Kazimiera Krakowiak (2009, s. 275) oczekiwanie na implanty wymaga troski o „resztki słuchowe” dzieci z głębokimi uszkodzeniami i bardzo intensywnego usprawniania tych „resztek”, aby zachować aktywność słuchową ośrodków w centralnym układzie nerwowym. Niezwykle ważne jest uczenie dziecka mowy w brzmieniu rzeczywistym, takiej, jaką posługują się ludzie słyszący, po to, by po wszczepie implantów mogły rozwijać się dalej, a nie przeżywać szok i zaczynać cały proces nauki mowy od nowa. Autorka polskiej wersji Cued Speech jest przekonana, że zastosowanie wcześniej fonogestów będzie doskonałym przygotowaniem językowym do korzystania z implantu. To, co ważne: Metoda Fonogestów udostępnia niesłyszącym język w takiej samej postaci, jakiej używają ludzie słyszący, pełny, kompletny, ze wszystkimi elementami i cechami.

Niekwestionowaną zaletą metody fonogestów jest możliwość szybkiego jej przyswojenia. Do podjęcia nauki nie jest wymagane wcześniejsze doświadczenie w pracy z osobami niesłyszącymi ani znajomość podstaw języka migowego. Swobodne i płynne posługiwanie się fonogestami wymaga zwykle od około 6 do 12 miesięcy

praktyki, jednakże pierwsze używanie systemu możliwe jest po około 10-20 godzinach kursu. Jak piszą autorki „obserwuje się, że niektóre osoby stosujące fonogesty już po około pół roku pracy potrafią wystarczająco płynnie i bez żadnego wysiłku uzupełnić mowę gestami (...) większość ludzi słyszających potrzebuje około roku praktyki, żeby uzyskać wprawę, a około trzech lat na osiągnięcie mistrzostwa” (Krakowiak, Sękowska 1996, s. 11).

Mając świadomość, że potencjał metody fonogestów wciąż nie został należycie doceniony i rozumiany przez środowisko osób pracujących z osobami niesłyszącymi, oraz będąc przekonanym o licznych możliwych zastosowaniach tej metody pracownicy badawczo-dydaktyczni Katedry Pedagogiki Specjalnej KUL podejmują wysiłki zmierzające do jej popularyzacji i angażują się w różnorodne inicjatywy zmierzające do udostępnienia jej jak najszerszej grupie potencjalnych użytkowników. Nauczyciele metody są również świadomi braku wystarczającej liczby kompetentnych instruktorów prowadzących kursy metody fonogestów. Dlatego z wielkim entuzjazmem przyjęte zostało zaproszenie do uczestnictwa i współtworzenia w europejskim projekcie *Cued Speech Europa*, którego bezpośrednim owocem było między innymi powstanie internetowego ogólnodostępnego kursu metody. Kurs może być przydatny na różnych etapach poznawania i nauki metody: osobom początkującym i niezaznajomionym z metodą umożliwia zorientowanie się w sposobie jej działania, dla osób uczących się metody stanowi uzupełnienie i stwarza możliwość dodatkowych ćwiczeń doskonalących umiejętności, a wszystkim, którzy znają metodę, ale nie mają możliwości korzystania z niej w codziennej pracy pozwala utrwalać umiejętności zdobyte wcześniej.

Oczywistą zaletą kursów interaktywnych jest dostępność materiałów edukacyjnych w dowolnym momencie. Wykład w postaci lekcji wideo pozwala uczyć się w indywidualnym tempie, w dowolnym czasie i miejscu oraz umożliwia dowolną liczbę powtórzeń materiału. Internetowa natura kursu umożliwia dostęp do wiedzy bez konieczności fizycznego uczestnictwa w zajęciach, a zatem ogranicza uciążliwe niedogodności związane z koniecznością przemieszczania się i organizacji czasu, co jest szczególnie cenne dla osób aktywnych zawodowo. Bezsprzecznie, taka forma edukacji, jakkolwiek bardzo cenna, nie może w pełni zastąpić lekcji z certyfikowanym instruktorem z danej dziedziny. Dotyczy to w szczególności nauki z obszarów wymagających korekty lub potwierdzenia przez nauczyciela poprawności stosowania metody. Pracownicy Katedry Pedagogiki Specjalnej KUL cyklicznie organizują kursy doszkalające na różnych stopniach zaawansowania w zakresie metody. Kurs może stanowić integralną, komplementarną pomoc w pozyskiwaniu i doskonaleniu praktycznej umiejętności stosowania Metody Fonogestów.

Międzynarodowy projekt *Cued Speech Europa*

Jak wspomniano wyżej, w celu promowania Metody Fonogestów, pracownicy Katedry Pedagogiki Specjalnej KUL podejmują liczne działania oraz współpracę

z ośrodkami krajowymi i zagranicznymi. Jedną z ważniejszych inicjatyw był projekt *Cued Speech Europa* w ramach Erasmus+ podjęty we współpracy ze stowarzyszeniem *Association pour la Langue française Parlée Complétée Belgique – LPC* z Belgii oraz Instytutem Głuchych w Turynie (*Istituto dei Sordi di Torino*). Projekt trwał od listopada 2020 do października 2022r.

Wprowadzenie do kursu Metody Fonogestów stanowi publikacja *Fonogesty – metoda i jej zastosowanie* (Domagała-Zyśk E., Becucci S., De Bock S., Borowicz A., Ceccarelli C., De Corte I., Ebouaney A., Dolza E., Kołodziejczyk R., Loi G., Ochmann A., Ochmann W, and Krakowiak K. (2021). *Fonogesty – metoda i jej zastosowanie. (The Cued Speech system and its practice.* Brussels). Jest to publikacja w otwartym dostępie, która ukazała się w czterech językach: polskim, angielskim, francuskim i włoskim. Opisane w niej zostały wyzwania, jakie stoją przed osobami niesłyszącymi i słabosłyszącymi w zakresie percepcji mowy. W rozdziale dotyczącym teorii czytelnik odnajdzie historię Cued Speech, adaptacje metody oraz miejsce tej metody w grupie innych metod komunikacji z osobami niesłyszącymi. Ważną część publikacji stanowi opis korzyści ze stosowania Metody Fonogestów oraz zastosowania jej w edukacji włączającej i w przypadku osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Zakończenie publikacji zawiera opis wyników badań nad skutecznością metody Cued Speech (m. in. w Belgii) oraz świadectwa użytkowników i ich rodzin ponadto bogate zestawienie bibliograficzne. Publikacja cieszy się dużym zainteresowaniem, ma ponad 2000 odsłon (Research Gate, Repozytorium KUL), z czego ponad 1300 w języku polskim. Do publikacji oraz do wykorzystania w materiałach dydaktycznych przygotowany został pokaźny zestaw grafik przedstawiających system Metody Fonogestów, poszczególne układy dłoni, schematy twarzy z zaznaczonymi lokacjami dla samogłosek oraz schematy układów artykulacyjnych ust. Służą one do nauki, utrwalania znajomości metody oraz ćwiczeń sprawdzających.

Kolejnym zrealizowanym w ramach projektu *Cued Speech Europa* działaniem był interaktywny kurs koncentrujący się na nauce mówienia z fonogestami². Pierwsza część warsztatu obejmuje następujące zagadnienia: wprowadzenie – historia i ogólne zasady stosowania Metody Fonogestów, prezentacja zastosowania fonogestów i korzyści płynących ze stosowania tej metody, wprowadzenie do Międzynarodowego Alfabetu Fonetycznego (IPA) oraz transkrypcji sławistycznej. Część druga to prezentacja systemu układów dłoni przyporządkowanych spółgłoskom wraz z różnymi lokacjami wokół twarzy (przyporządkowanymi samogłoskom). Prezentacji towarzyszą krótkie filmy i grafiki oraz ćwiczenia dla różnych poziomów zastosowania. Ta część kursu zawiera 11 lekcji (57 filmów instruktażowych). Ostatnia lekcja jest podsumowaniem zdobytych w kursie umiejętności. Odnajdziemy w niej proste teksty, które można recytować wraz z instruktorem.

---

2 Kurs „Mówimy z fonogestami” <http://fonogesty.eu> (otwarty 9.01.2023).

Są to na przykład wiersze „Samochwała”, „Latem”, „Wąż” oraz piosenka „Lato”. Kursanci w końcowym etapie kursu są zachęceni do nagrania autorskiego filmu z mową uzupełnianą fonogestami lub do kontaktu i konsultacji z instruktorami na żywo. Osoby zainteresowane uzyskaniem zaświadczenia o ukończeniu kursu mogą rozwiązać test składający się z 29-ciu pytań, w którym próg zaliczeniowy wynosi 75%. Na kursie zalogowanych było ponad 1100 uczestników.

Druga część kursu zatytułowana *Odczytywanie mowy uzupełnianej fonogestami* została podzielona na dwa działy: odczytywanie samogłosek oraz odczytywanie spółgłosek. Założone cele dydaktyczne to:

- zrozumienie, w jaki sposób fonogesty mogą pomóc w przewycięzeniu niejednoznaczności związanych z czytaniem z ruchu warg;
- przygotowanie kursanta do uważnej percepcji wzrokowej, do umiejętności koncentracji uwagi na sygnałach wzrokowych, spostrzegania jednocześnie kilku elementów, syntetyzowania informacji wzrokowych oraz umiejętności uzupełniania luk informacyjnych;
- nauczenie się rozpoznawania różnych układów warg dla samogłosek;
- nauczenie się rozpoznawania różnych lokacji przy twarzy dla samogłosek;
- dostrzeżenie korelacji układów warg dla spółgłosek i lokacji dla poszczególnych samogłosek;
- trening rozpoznawania połączeń kilku samogłosek.

W tej części kursu uczestnicy dowiadują się, które głoski są identyczne lub do siebie podobne na ustach, a które całkowicie niewidoczne. Zostało to przedstawione za pomocą grafik. Funkcja fonogestów została zaprezentowana za pomocą kilku par nagrań filmowych, z których na pierwszym nagraniu kursanci mierzą się z odczytaniem słów wypowiedzianych z fonogestami bezgłośnie, a na drugim z głosem sprawdzają poprawność odczytania.

Wszystkie kluczowe informacje dotyczące poprawności używania Metody Fonogestów zostały omówione w materiale filmowym, który można odtwarzać dowolną liczbę razy oraz zwalniać tempo. W kursie mogą wziąć udział także osoby z uszkodzeniami słuchu. Specjalnie dla nich udostępniona została usługa napisów we wszystkich filmach.

Po ukończonym kursie mówienia z fonogestami oraz odczytywania mowy fonogestowej uczestnicy mają możliwość trenowania i sprawdzania swoich umiejętności na specjalnie przygotowanym zestawie 141 ćwiczeń. Obejmują one np. zadania odczytywania i zapisywania symboli fonetycznych (w Sławistycznym Alfabcie Fonetycznym), z możliwością sprawdzenia poprawności swoich odpowiedzi za pomocą skanowania kodu QR. W zestawie można także odnaleźć propozycje ćwiczeń artykulacyjnych, układów dłoni dla spółgłosek, ułożeń dłoni w konfiguracji z lokacjami dla samogłosek. Część zadań zawiera odpowiedzi dotyczące obrazu układu artykulacyjnego ust oraz układu dłoni dla danej spółgłoski (20 kart). Kolejna partia ćwiczeń opatrzona jest poleceniem – obejrzyj nagranie na YouTube

i odczytaj sylaby, słowa i zdania podane bezgłośnie. Następne zadania polegają na powtarzaniu słów i zdań za instruktorem nagrany na filmie.

W module ostatnim (piątym) zostało opracowane i opublikowane w otwartym dostępie 100 Flashcard'ów, czyli elektronicznych fiszek³, które mogą służyć do ćwiczeń utrwalających znajomość Metody Fonogestów. Zadaniem użytkownika jest odgadywanie układów dłoni, lokacji przedstawionych za pomocą grafik, rozpoznawanie układów artykulacyjnych oraz próba pokazania z fonogestami wyrazów typu: *autobus, babcia, bluzka, dziewczynka, krzesło, książka, przedszkole, rękawiczki, trąbka*. Są to wyrazy, w których zachodzą zmiany fonetyczne np. ubezdźwięcznienia. Zadaniem użytkownika jest samodzielne sprawdzenie swoich umiejętności, w razie wątpliwości oraz w celu sprawdzenia poprawności odpowiedzi można skorzystać z opcji „odwróć kartę”.

Wszystkie osoby, które samodzielnie ukończyły kursy, oraz te, które zostały zachęczone do nauki Metody Fonogestów mają także możliwość nawiązania kontaktu z instruktorami i spotkania z nimi w Polskim Stowarzyszeniu Metody Fonogestów w Lublinie.

Przygotowane w ramach projektu *Cued Speech Europa* materiały dydaktyczne stale służą jako pomoc na kursach Metody Fonogestów oraz na zajęciach ze studentami kierunków pedagogicznych i logopedycznych.

Badania prowadzone wśród uczestników kursów internetowych Metody Fonogestów

Badania prowadzone były od stycznia do marca 2022 roku, czyli przed rozpoczęciem i w trakcie uruchomienia i działania kursów Metody Fonogestów na platformie <http://cuedspeech.eu>. Metodą, która posłużyła w celu zebrania wyników badań był sondaż diagnostyczny, natomiast wykorzystaną techniką – ankietą internetową z pytaniami zamkniętymi i otwartymi. Dobór próby badawczej był celowy, gdyż w badaniach udział wzięły osoby, które przystąpiły do kursu „Mówimy z fonogestami”. Wyniki zostały poddane analizie ilościowo-jakościowej.

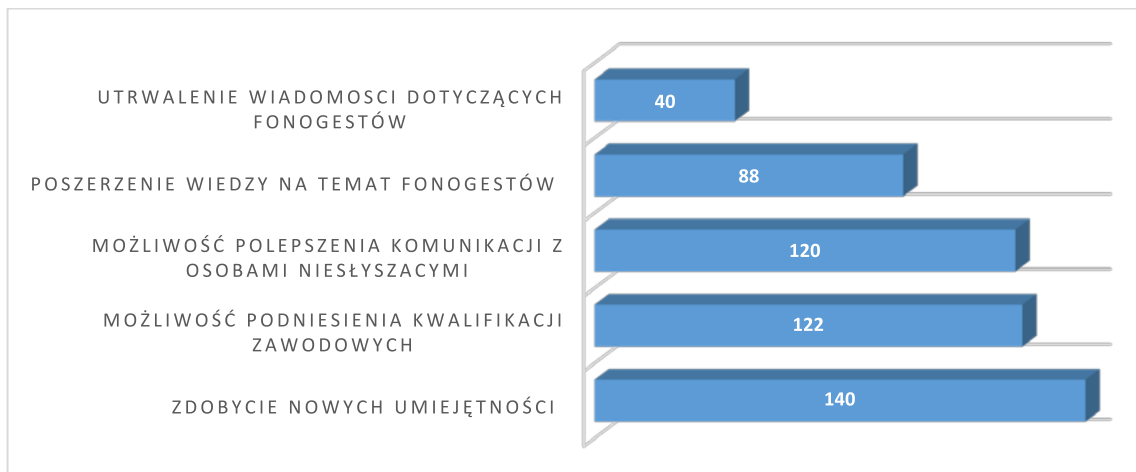
W badaniach udział wzięło 164 respondentów pochodzących z całej Polski, jednak najliczniej reprezentowane były województwa lubelskie (29,3%), mazowieckie (22%) i pomorskie (14,6%). 97% tej grupy stanowiły kobiety. Połowa ankietowanych to logopedzi (w tym surdologopedzi i neurologopedzi) oraz studenci kierunków logopedycznych (54%). Pozostali to przedstawiciele zawodu nauczycielskiego, osoby pracujące w placówkach oświatowych oraz studenci kierunków pedagogicznych.

Respondenci będący na początku kursu oraz w trakcie zostali zapytani o samopoczucie i nastawienie do nauki. Określili je jako podekscytowanie (59,8%) oraz

---

3 *Cued Speech Europa* POLISH II – flashcardy do nauki Metody Fonogestów <https://www.flashmind.eu/flashcards/viewer/1507> (otwarty 9.01.2023).

niepewność (24,4%). Stan radości wybrało 15,9% uczestników kursu. Można wnioskować, że pozytywne nastawienie do nauki stanowi jeden z ważnych czynników zainteresowania się tą metodą, a także niezwykle ważny motywator i warunek sukcesu. W pytaniu o motywy zapisu na kurs odpowiedzi koncentrowały się głównie na zdobyciu nowych umiejętności (140 osób), możliwości podniesienia kwalifikacji zawodowych (122 osoby) oraz możliwości polepszenia komunikacji z osobami niesłyszącymi (120 osób). Rozkład wyników przedstawia poniższy wykres.

Wykres 1. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Jakie czynniki motywowały Cię do uczestniczenia w Kursie Metody Fonogestów?”

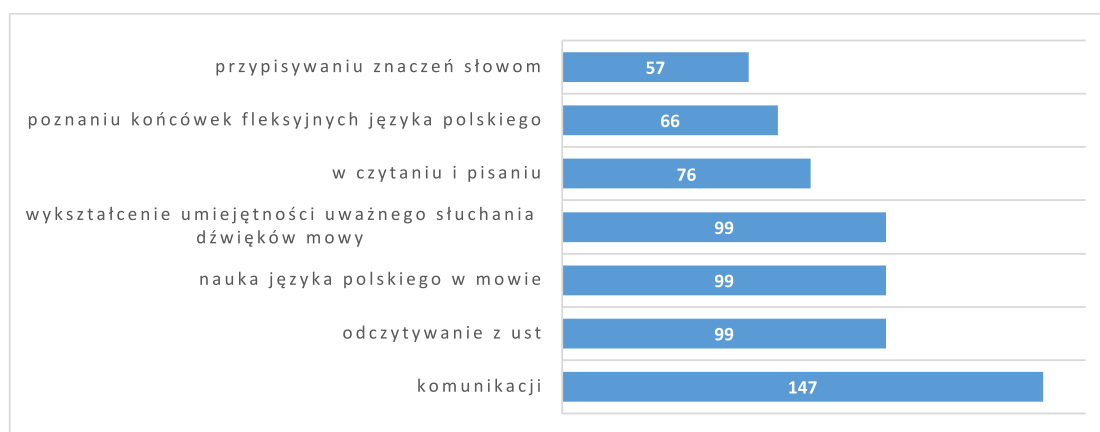
Źródło: opracowanie własne.

W badanej grupie 123 osoby, czyli 75% respondentów spotkało się wcześniej z Metodą Fonogestów, natomiast choćby minimalną wiedzę teoretyczną na ten temat deklarowało 65% odpowiadających (107 osób). Można zatem przyjąć, że nie były to osoby nieorientowane, które swoją przygodę z Metodą Fonogestów rozpoczęły dopiero na internetowym kursie. Większość miała szansę poznać ją na studiach pedagogicznych i logopedycznych. W pytaniu o wybór do jakiej grupy metod zaliczamy Metodę Fonogestów większość dokonała szeregowania poprawnie określając ją metodą oralną ze wspomaganiem (84%), a tylko 14% zalicza ją do metod migowych. To dość częste wątpliwości osób rozpoczynających naukę. Wykorzystanie gestów może sprawiać wrażenie „migania”. Uczestnicy kursów dość szybko orientują się, że fonogesty nie mają nic wspólnego z językiem migowym a zasada ich działania jest zgoła odmienna.

Jednym z zadań respondentów była krótka charakterystyka podobieństw i różnic między Metodą Fonogestów, językiem migowym i alfabetem palcowym. Poniżej zamieszone zostały przykładowe odpowiedzi (cytowanie dosłowne), które świadczą o rozumieniu tego zagadnienia:

- Obie formy korzystają z ruchów rąk (znaki, gesty). Jeśli chodzi o różnice to język migowy służy komunikacji a fonogesty pełnią funkcję bardziej wspomagającą.
- Podobieństwa to: funkcja komunikacyjna. Różnica to: wykorzystanie w fonogestach fonologii, składni języka polskiego.
- Język migowy jest różny dla różnych regionów. Palcowy jednolity, ale trudniejszy w komunikacji. Fonogesty uniwersalny.
- Podobieństwo: użycie rąk, różnice: fonogesty wspierają komunikację oralną, a język migowy ją zastępuje.
- Fonogesty bardziej niż język migowy ułatwiają odbiór i rozumienie języka mówionego.
- Podobieństwo: pomagają w komunikacji, różnice: fonogesty dodatkowo pomagają w nauce języka polskiego.
- Metoda fonogestów ma za zadanie jak najbardziej zbliżone oddanie komunikatu w języku ojczystym. Język migowy w znaczącym stopniu różni się od języka ojczystego.

Uczestnicy kursu doskonale zdają sobie sprawę z korzyści i celu Metody Fonogestów. Przedstawia to wykres zamieszczony poniżej.

Wykres 2. Odpowiedzi respondentów na pytanie „W czym fonogesty pomagają osobom z uszkodzeniami słuchu?”

Źródło: opracowanie własne.

Respondenci wskazywali, że fonogesty głównie służą do komunikacji (147 osób), ale także do wykształcenia umiejętności uważnego słuchania dźwięków (99 osób), nauki języka polskiego w mowie (99 osób) oraz odczytywania mowy z ust (99 osób). Połowa ankietowanych zdaje sobie również sprawę z tego, że fonogesty mogą pomagać osobom z uszkodzeniami słuchu w czytaniu i pisanii (76 osób). Świadomość celu jest niezwykle ważna, gdyż dodaje motywacji do poznawania i utrwalania umiejętności posługiwania się Metodą Fonogestów. Nierzadko zdarza się także, że kursanci po wielu latach nieużywania fonogestów nadal mają bardzo dobrze

utrwaloną wiedzę na temat funkcjonowania tej metody oraz znają korzyści jakie może przynieść osobom z niej korzystającym. Ta świadomość pozwala na przekazywanie prawdziwych informacji o tej metodzie, bez uprzedzeń i stereotypów.

Co ważne, aż 147 osób, czyli blisko 90% osób badanych twierdzi, że używanie fonogestów nie stygmatyzuje osoby posługującej się tą metodą. Są także przekonani, że mówienie z fonogestami nie zniekształca naturalnej mowy (153 osoby – 93,3%). Tak pozytywne opinie, mogą dawać nadzieję, że przekonanie do Metody Fonogestów będzie procentowało licznymi zastosowaniami w terapii dzieci i młodzieży z uszkodzeniami słuchu oraz dawało motywację do dalszych badań prowadzonych nad tą metodą.

Odpowiedzi respondentów na część pytań np. dotyczących nauki czytania i pisania przez dzieci z uszkodzeniami słuchu, czytelnictwa, zapamiętywania informacji oraz wyboru odpowiedniego typu placówki edukacyjnej stanowi bardzo cenną podpowiedź, o co powinny zostać wzbogacone treści programowe kursów Metody Fonogestów. Wiedza większości ankietowanych w tym zakresie wydaje się być jedynie intuicyjna.

Podsumowanie

Metoda Cued Speech otwiera możliwości, wspiera i umożliwia wizualną percepcję wypowiedzi słownych poprzez śledzenie unikalnych układów dłoni i ruchów ust rozmówcy. W ten sposób możliwe jest jednoznaczne odróżnianie wszystkich elementów ciągu fonicznego. Fonogesty wspomagają wychowanie słuchowe, pomagają dziecku słuchać i słyszeć słowa. Wspomagają kategoryzację głosek, która jest konieczna by skutecznie uczyć się języka. Dziecko nabywa dodatkową zdolność jaką jest słuchanie ufenomowione.

Głównym celem jaki postawił R.O. Cornett było sprawienie, by język mówiony był dostępny wizualnie dla osób z dysfunkcją słuchu, tak jak jest on dostępny dźwiękowo dla osób słyszących. Od opracowania metody Cued Speech minęło 56 lat, doczekała się ona adaptacji i opracowania do ponad 60 języków narodowych oraz dialektów i stale się rozwija.

Na koniec warto przytoczyć badania K. Krakowiak i J. Leszki (2000), które pokazują różnice istotne statystycznie w zakresie odczytywania mowy z ust między dziećmi używającymi Metody Fonogestów a migającymi. Badaczki podają, że „stosowanie metody wspomagającej odczytywanie z ust w procesie dydaktycznym sprzyja kształtowaniu się tej umiejętności. Dzieci potrafią lepiej odczytywać mowę z ust w sytuacjach nowych, w kontaktach z osobami nie stosującymi fonogestów niż dzieci, które kształcone są metodami tradycyjnymi”. Można na tej podstawie stwierdzić, że ogromną zaletą stosowania tej metody jest możliwość łatwiejszej, szybszej i skuteczniejszej percepcji mowy, także w sytuacji, gdy rozmówca nie zna i nie używa Metody Fonogestów. Jest to metoda, która buduje kompetencję językową użytkownika i otwiera na świat osób słyszących i mówiących. Dzięki niej możliwa

jest realna inkluzja, także tych dzieci, które mają najpoważniejsze ubytki słuchu i audiologicznie, percepcyjnie nie mają pełnego dostępu do dźwięków mowy.

Bibliografia

- Borowicz A. (2020). *Stres rodzicielski a wsparcie społeczne. Podstawy programu pomocy psychopedagogicznej dla rodziców dzieci z uszkodzeniami słuchu*. „Nie głos, ale słowo...” 6. Lublin: KUL.
- Bouton S., Bertoncini J., Serniclaes W., Cole P. (2011). *Reading and reading-related skills in children using cochlear implants: prospects for the influence of Cued Speech*. „Journal of Deaf Studies and Deaf Education”. 16(4): 458-73. DOI 10.1093/deafed/enr014. s. 1-16.
- Cued Speech Europa – POLISH II – flashcardy do nauki Metody Fonogestów –<https://www.flashmind.eu/flashcards/viewer/1507> (otwarty 9.01.2023).
- Descourtieux C., Groh V., Rusterholtz A., Simoulin I., Busquet D. (1999). *Cued Speech and the stimulation of communication: An advantage in cochlear implantation*. „International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology”, 47, s. 205-207.
- Domagała-Zyśk E., Becucci S., De Bock S., Borowicz A., Ceccarelli C., De Corte I., Ebouaney A., Dolza E., Kołodziejczyk R., Loi G., Ochmann A., Ochmann W, and Krakowiak K. (2021). *Fonogesty – metoda i jej zastosowanie. /The Cued Speech system and its practice*. Brussels.
- International Academy Supporting Adaptations of Cued Speech –<https://www.academie-internationale.org/> (otwarty 9.01.2023).
- Kołodziejczyk R. (2021). *Jak dzieci z uszkodzeniem słuchu radzą sobie z trudnościami językowymi?* „Nie głos, ale słowo...” 8. Lublin: KUL.
- Krakowiak K. (2001). *Metoda fonogestów jako urzeczywistnienie myśli Jana Siostrzyńskiego*. W: Materiały konferencyjne po Sympozjum naukowym z okazji 80 rocznicy powstania szkoły dla niesłyszących w Wejherowie. 21 września 2001r. s. 10-25.
- Krakowiak K. (2015). *Wizualizacja mówienia i wychowanie językowe z zastosowaniem fonogestów*. W: E. Muzyka-Furtak (red.). *Surdologopedia. Teoria i praktyka*. Gdańsk: Harmonia Universalis. s. 284-297.
- Krakowiak K., Sękowska J. (1996). *Mówimy z fonogestami. Przewodnik dla rodziców i przyjaciół dzieci i młodzieży z uszkodzonym słuchem*. Warszawa: WSiP.
- Krakowiak K., Leszka J. (2000). *Efekty wykorzystania fonogestów w procesie formowania języka dzieci niesłyszących*. „Audiofonologia” Tom XVII, s. 21-40.
- Krakowiak K. (2023). *Perspektywy wychowania językowego oraz edukacji dzieci i młodzieży z uszkodzeniami słuchu*. Lublin: KUL.
- Krakowiak K. (2009). *Dlaczego wybrałam Cued Speech i opracowałam polskie fonogesty*. W: E. Domagała-Zyśk (red.), *Metoda fonogestów w Stanach Zjednoczonych i w Polsce. Wspomaganie rozwoju językowego dzieci i młodzieży z uszkodzonym słuchem*. Lublin: KUL. s. 271-281.
- Lachs L., Pisoni D.B., Kirk K.I., *Use of Audiovisual Information in Speech Perception by Prelingually Deaf Children with Cochlear Implants: A First Report*. „Ear Hear”, 2001, 22(3): s. 236-251.
- Leybaert J., Colin C. (2007). *Le rôle des informations visuelles dans le développement du langage de l'enfant sourd muni d'un implant cochléaire* [Role of visual information

in the development of language in deaf children with cochlear implants]. „Enfance” 59 (3), s. 245-253

Siestrzyński J. (1820). *Teoria i mechanizm mowy z zastosowaniem do nauki czytania dla wszystkich, a do nauki wymawiania dla głuchoniemych dzieci, z dodaniem uwag nad sposobem nauczania tychże*. Maszynopis.

Worsfold A. (2009). *Implanty ślimakowe i fonogesty – doświadczenia międzynarodowe*. W: E. Domagała-Zyśk (red.). *Metoda fonogestów w Stanach Zjednoczonych i w Polsce. Wspomaganie rozwoju językowego dzieci i młodzieży z uszkodzonym słuchem*. Lublin: KUL. s. 244-248.